

Д. Л. Гаскевич

МАТЕРІАЛИ БУГО-ДНІСТРОВСЬКОЇ НЕОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДОЛИНИ ДНІСТРА В МЕЖАХ УКРАЇНИ

Зібрано та проаналізовано відомості про пам'ятки Середнього Подністер'я зі знахідками, віднесеними до буго-дністровської культури. Опубліковано неолітичні матеріали з чотирьох пунктів, колекції яких зберігаються в Наукових фондах Інституту археології НАН України.

Ключові слова: *неоліт, буго-дністровська культура, пам'ятки, крем'яні вироби, керамічний посуд.*

ВСТУП

Ареал буго-дністровської неолітичної культури (БДК) охоплює басейни середніх течій річок Південний Буг і Дністер, що й відбито в її назві. Найкраще вивчено пам'ятки БДК в Лісостеповому Побужжі на півдні Вінниччини (Даниленко 1969, с. 62—125), у районі Бузького Гарду на півночі Миколаївщини (Товкайло 2005) і на Дністрі біля молдовського м. Сорока (Маркевич 1974). Дещо північніше останніх, в українській частині Подністер'я, відомо кілька місцезнаходжень з нечисленними матеріалами, які в різні часи різні дослідники відносили до БДК. Опублікована інформація про них часто неповна і суперечлива. У низці робіт, присвячених неоліту регіону, ці пункти або не згадуються або коректність посилань на знахідки з них викликає обірунтовані сумніви. Відтак, аналіз відомостей про обставини та умови виявлення тут неолітичних матеріалів, а також публікація їх сприятиме кращому розумінню неоліту територій на схід від Карпат.

ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

У ареалі БДК ранньонеолітичні пам'ятки вперше були виявлені в Побужжі ще в 1930-х рр.

© Д. Л. ГАСКЕВИЧ, 2018

(Козубовський 1933; Товкайло 2007). Після детального вивчення кількох з них у 1949 і 1955 рр. В. М. Даниленко об'єднав відповідні пункти у «місцеву передтрипільську» культуру (Даниленко 1957, с. 37, 48), згодом названу «південнобузькою» (Даниленко 1960, с. 5). У ті самі часи, в 1945, 1949—1951 рр., датовані неолітом матеріали були виявлені розвідками П. Й. Борисовського, О. П. Черниша і К. К. Черниш на правому березі Дністра біля сіл Перебиківці та Гордівці Хотинського р-ну, навпроти с. Велика Мукша¹ у Кельменецькому р-ні Чернівецької обл., а також біля с. Наславча у прилеглому до України Окницькому р-ні Молдови. Вони походили зі зборів на поверхні та невеликих зачисток і були представлені незначною кількістю знахідок (Черниш 1950, с. 6—8, 14—17, 47; Черныш 1951, с. 29). До БДК їх було віднесено лише 1966 р. (ред. Телегін 1966, с. 366, 419).

Ключову роль у вивченні раннього неоліту Дністра відіграли роботи на той час археолога-початківця В. І. Маркевича з молдовського м. Флорешть. У 1952 р. в районі м. Дубесарь «у профілі» правого берега Дністра на місці ранньотрипільського поселення Голеркань він підібрав фрагмент кераміки, пізніше віднесений до БДК (Маркевич 1973, с. 24). Згодом, у 1955—1968 рр., він виявив і дослідив групу неолітичних пам'яток, розташованих на обох берегах Дністра в районі м. Сорока Республіки Молдова і с. Цекинівка Ямпільського р-ну Вінницької обл. (Маркевич 1964а, с. 88; 1964b; 1965; 1968; 1974). Результати перших років його розкопок були оприлюднені на «Семінарі

1. Після 1946 р. — с. Велика Слобідка Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл., розташоване на лівому березі Дністра.

з питань первісної археології Молдавії, Румунії та прилеглих районів України», що відбувся у Кишиневі у травні—червні 1958 р. Вони уможливили говорити про «дотрипільську місцеву ранньонеолітичну культуру в Подністер'ї, ймовірно, синхронну культурі Кріш у Румунії та культурі південнобузького неоліту» (Пасек 1959, с. 329—330). Ознайомившись з ними, В. М. Даниленко звернув увагу на подібність неолітичних матеріалів з пам'яток біля м. Сорока та з поселень Південного Бугу і запропонував розглядати їх разом у межах однієї, «буго-дністровської», культури (Маркевич 1964а, с. 87).

У зв'язку із запланованим будівництвом Дністровської ГЕС на території майбутнього водосховища наприкінці 1960-их рр. проведено нові археологічні розвідки. Результатом їх стало виявлення у 1968 р. знахідок БДК на місцезнаходженні ГЕС — пункт 15 на правому березі Дністра в районі сучасного м. Новодністровськ Чернівецької обл. (Биби́ков і др. 1968, інв. № 5105, с. 3, 9; Биби́ков, Збенович 1971, с. 74). У 1969 р. ще один пункт зі знахідками крем'яних виробів і одного фрагмента буго-дністровської посудини на правому березі Дністра біля с. Каларашовка Окницького р-ну Молдови виявив В. І. Маркевич (1973, с. 11—12).

Будівництво другої черги Дністровського гідровузла — Дністровської ГАЕС — також призвело до виявлення неолітичного пункту. Знахідка двох фрагментів керамічних посудин БДК згадується у польовому звіті про рятівні дослідження 1987 р. на поселенні середнього етапу трипільської культури Василівка на околиці однойменного села Сокирянського р-ну Чернівецької обл. (Збенович, Шумова 1987, с. 4).

У 1996 р. спільна Молдово-німецька неолітична експедиція Інституту археології АН Молдови під керівництвом В. А. Дергачова та К.-П. Вехлера здійснила незначні за площею розкопки поселень Сорока I і Сорока III (Ларина і др., 1997, с. 95—102). Тоді ж були виявлені пам'ятки з культурними шарами БДК Тетереука Ноуе XIV і XV на північно-східній околиці однойменного села Сорокського р-ну Молдови. На поселенні Тетереука Ноуе XV у 1997 р. згадана експедиція розкопала площу 150 м² (Ларина і др., 1997, с. 102—109; Wechler, Dergacev, Larina 1998, s. 131—166; Ларина 2006).

Таким чином, нині у Середньому Подністер'ї відомо 18 пам'яток зі знахідками уламків керамічного посуду, що у різні часи різними дослідниками були співвіднесені з БДК. З них 17 зосереджено на ділянці долини Дністра між с. Перебиківці Хотинського р-ну Чернівецької обл. і м. Сорока Республіки Молдова (рис. 1). Ще одне поселення — Голеркань — виявлено дещо південніше, навпроти м. Дубесарь республіки Молдова. З 18 згаданих пам'яток лише одна — Цекинівка I — знаходиться на лівому березі Дністра, решта — на правому.

До БДК В. І. Маркевич також відніс сім пунктів з долини Дністра, знахідки з яких представлені лише крем'яними виробами, а саме, Косеуць III, Косеуць IV, Сорока VI, Сорока VII, Сорока IX, Трифауць V, Голеркань VII (Маркевич 1973, с. 12, 19—22, 24). Не заперечуючи можливості такої інтерпретації, визначення їх як буго-дністровських здається передчасним через надзвичайно високу подібність крем'яного інвентарю з пізньомезолітичних і ранньонеолітичних пам'яток регіону.

ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Ареал наведених неолітичних пам'яток Середнього Подністер'я (рис. 1) можна умовно поділити на дві частини. Східна об'єднує пункти з території Молдови та, як виняток, поселення Цекинівка I на Вінничині. Західна включає розташовані на берегах Дністровського водосховища пам'ятки Чернівецької обл. України. Перша група — «класичні» буго-дністровські поселення, частину з яких розкопано на значній площі. Датування і культурна атрибуція їх переважно не викликає сумнівів. Цього не можна сказати про пам'ятки другої, західної, групи.

На момент виявлення пунктів Велика Мукша, Перебиківці — ур. Лука, Перебиківці-ур. Передустя, Гордівці питання про їхню культурну інтерпретацію вирішувалось у цілком очікуваний спосіб. Визначення «неолітичні» стосовно частини їхніх матеріалів фактично було тотожним поняттю «лінійно-стрічкової», адже на той момент інших неолітичних культур у регіоні не виділяли (Даниленко, Рудинський, Телегін 1957, с. 50—51, карта 3). Тож не дивно, що О. П. Черниш завважив: «зібрана тут неолітична кераміка, хоч і виявлена у невеликій кількості, все ж дає можливість зробити висновок про її близькість до лінійно-стрічкової» (Черниш 1956, с. 193). Певний дисонанс з цим висновком, на думку дослідника, становив зібраний поряд з нею крем'яний інвентар, що «має мікролітичний характер і в багатьох рисах подібний до кремінних знарядь неолітичних пам'яток степових територій УРСР» (Черниш 1956, с. 193).

Як уже зазначалося, першою друкованою згадкою про належність названих пунктів до БДК стало довідкове видання «Археологічні пам'ятки Української РСР. (Короткий список)», видане за редакцією Д. Я. Телегіна в 1966 р. У ньому, у вкрай лаконічних замітках, не наведено жодних аргументів на користь такої культурної інтерпретації.

У час, коли йшла підготовка цього довідника, В. М. Даниленко активно працював над монографією «Неоліт України». У ній, крім досліджених В. І. Маркевичем поселень, він зарахував до БДК і три пам'ятки української

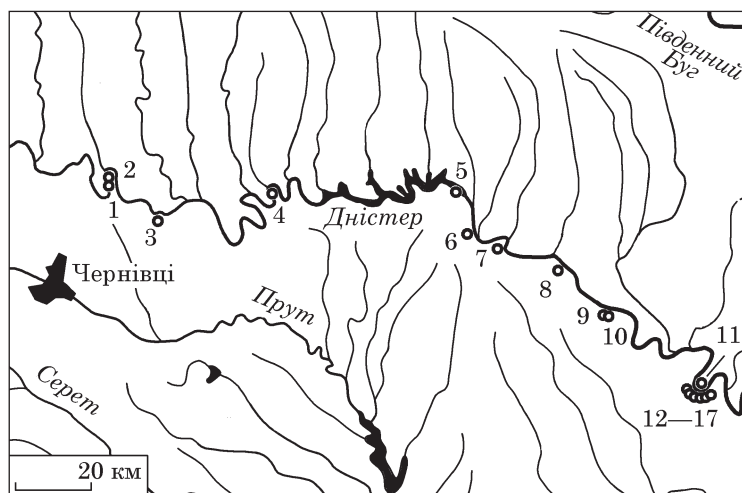

Рис. 1. Пам'ятки Середнього Подністер'я зі знахідками кераміки, зарахованої до буго-дністровської культури: 1 — Перебиківці, ур. Лука; 2 — Перебиківці, ур. Передустя; 3 — Гордівці; 4 — Велика Мукша; 5 — ГЕС, пункт 15; 6 — Василівка; 7 — Наславча; 8 — Каларашовка; 9, 10 — Тетерука-Нове XIV, XV; 11 — Цекинівка I; 12—17 — Сорока I—V, VIII

частини Подністер'я — Велику Мукшу, Перебиківці та Гордівці. При описі їхніх матеріалів він скористався відомостями та рисунками з польових звітів і публікацій. До всього, дослідник назвав ці пункти «здебільшого вельми пізніми місцезнаходженнями» і відніс до заключної, хмельницької, фази БДК (Даниленко 1969, с. 146—147). До неї він також включив окремі матеріали ранньотрипільського поселення Лука Врублівецька на Дністрі та «неолітичні» знахідки з пізньотрипільського поселення Сандраки у верхній течії Південного Бугу.

Виділення хмельницької фази виявилось найслабшим місцем у періодизації БДК В. М. Даниленка. Одні дослідники наголошували на відсутності таких пізніх матеріалів БДК у конкретному регіоні (Маркевич 1974, с. 136) або відповідні пам'ятки просто не згадували (Пассек, Черныш 1970, с. 122—126), інші піддали критиці саме виділення хмельницької фази (Телегін 1977, с. 90). Показовими є слова В. Г. Збеновича: «Неважко переконатися, що ця «фаза» представлена не поселеннями чи великими зібраннями матеріалу, а трьома десятками черепків, піднятих на поверхні в різних пунктах Побужжя і Подністер'я (Сандраки, Перебиківці, Гордівці, Мукша та ін.), або витягнутих В. М. Даниленком з відомих трипільських колекцій (Лука-Врублівецька, Сабатинівка I). Цей невеликий набір фрагментів кераміки, позбавлених спільних рис, об'єднаний на одній таблиці лише волею дослідника» (Збенович 1980, с. 166).

Відтак, буго-дністровську належність знахідок з пунктів Чернівецької обл., як і решту матеріалів «хмельницької фази» культури, визнали не всі дослідники. Наприклад, на карті неолітичних пам'яток у виданому в 1971 р. першому томі тритомної «Археології Української РСР» фігурує лише одна з них — Перебиківці. Додамо, що відповідну позначку розміщено на території Молдови, приблизно за 140 км східніше місця локалізації цього пункту (ред. Телегін 1971, карта 2). У другому (російськомовно-

му) виданні тритомника в українській частині Подністер'я не позначено жодного пункту БДК (Телегін 1985, с. 112, карта 4). У написаному на початку 1970-х рр. короткому повідомленні С. М. Бібікова і В. Г. Збеновича зазначено, що «досі в Середньому Подністер'ї не були відомі достовірні неолітичні пам'ятки» (Бібіков, Збенович 1971, с. 74). Пізніше В. Г. Збенович доводить, що віднесені до БДК фрагменти кераміки з Наславчі і Великої Мукші насправді пов'язані з ранньотрипільськими поселеннями, виявленими ним у цих пунктах (Збенович 1980, с. 166—167). У монографії 1989 р. він пише: «група пам'яток БДК, досліджена В. І. Маркевичем, зосереджена у південній частині Середнього Подністер'я поблизу м. Сороки. Окремі місцезнаходження БДК трапились і в північніших пунктах долини Дністра — біля сс. Наславча, Каларашовка (північ МРСР), Ожеве¹ (південь Чернівецької області УРСР). Уся решта частина Середнього Подністер'я, добре досліджена численними експедиціями, вільна від пам'яток БДК» (Збенович 1989, с. 174).

Але інші дослідники, услід за В. М. Даниленком, продовжують включати долину Дністра в межах Чернівецької обл. до ареалу БДК. Так, у довідковому виданні «Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині кам'яного віку» в окресленому регіоні згадуються п'ять поселень БДК — Перебиківці, Гордівці, Комарів і Ломачинці (ред. Черниш 1981, с. 148, 165). Пам'яток під назвою «Ломачинці» згадано навіть дві — відомі за дослідженнями С. М. Бібікова та В. Г. Збеновича як ГЕС — пункт 15 і ще одну, про яку жодних даних немає. Інформацію про неї та про пам'ятку під назвою «Комарів» наведено із посиланням на навчальний посібник Б. О. Тимошука. Але і в ньому відомості про

1. Тут В. Г. Збенович міг мати на увазі досліджені ним місцезнаходження ГЕС — пункт 15 і Василівка, розташовані на приблизно однаковій відстані від с. Ожеве.

них обмежуються тільки назвами (Тимошук 1970, с. 9—10).

Напевно, п'ять згаданих пунктів є не підписаними пам'ятками БДК, нанесеними у відповідних місцях на карті в колективній монографії «Археологія Прикарпаття, Волині та Закарпаття (Кам'яний вік)». У її тексті побіжно згадуються дві з них — Перебиківці та Гордівці (Пелешин 1987, с. 100, рис. 35, с. 108). Ці ж п'ять пунктів позначено і на карті у написаному К. К. Черниш розділі «Буго-дністровська культура» видання «Неоліт Північної Євразії». З них названо лише один — Перебиківці¹ (Черниш 1996, с. 20, карта 2). Пункти Перебиківці, Гордівці, Комарів і Ломачинці нанесено та підписано на карті пам'яток БДК у монографії М. Т. Товкайла (2005, с. 84, рис. 1).

Низку не підписаних пунктів БДК на правому березі Дністра в межах України позначено на картах і в кількох публікаціях молдовських археологів (Larina 1994, р. 58, fig. 1; 2010, р. 179, 191; Дергачев, Ларина 2015, с. 343, рис. 240). У тексті нової монографії О. В. Ларіної та В. А. Дергачева, присвяченої культурі лінійно-стрічкової кераміки Молдови, пам'ятки Перебиківці, Гордівці, Комарів і Ломачинці віднесено до БДК, і саме це визначення стало підставою для досить далекосяжних висновків (Ларина, Дергачев 2017, с. 125).

Таким чином, нині є різні підходи до окреслення північно-західної межі БДК. Це залежить від поглядів дослідників на визначення культурної належності кількох пам'яток, розташованих на правому березі Дністра в межах Чернівецької обл. Ситуацію ускладнює те, що більшість цих пунктів виявлено багато десятиріч тому на території, затопленій пізніше водосховищем Дністровської ГЕС, їхні нечисленні матеріали опубліковано не повно або загалом не видано. Відтак, розв'язання проблеми слід розпочати з перевидання та аналізу відповідних знахідок, а також з'ясування актуального стану збереженості цих пам'яток і визначення перспектив дослідження їх. Першим кроком у виконанні цього завдання і є публікація неолітичних знахідок з долини Дністра, що зберігаються в ІА НАНУ. Нині автору відомі чотири такі колекції з матеріалами, інтерпретованими як «буго-дністровські».

ЦЕКИНІВКА I

Поселення Цекинівка I знаходиться на лівому березі р. Дністер у південно-західній частині с. Цекинівка Цекинівської сільської ради Ямпільського р-ну Вінницької обл. навпроти крайніх південних будинків м. Сорока Республіки Молдова, розташованого на протилежному, правому, березі річки. Воно займає ділян-

1. Імовірно, це пункт в ур. Передустя, досліджений самою К. К. Черниш.

ку краю заплавної тераси, що здіймається над літнім рівнем води у річці на 4 м. Її поверхня майже горизонтальна, нині задернована і частково засаджена берегозахисною лісоосухою. У північній частині пам'ятки стоїть прикордонний знак № 0184.

Пам'ятку відкрив у 1960 р. та почав досліджувати у 1962 р. В. І. Маркевич. Як вказано в його монографії, поселення виявлено за тонким культурним шаром, зафіксованим на 40-метровій ділянці берегового урвища Дністра у верхній частині «легкого лесово-мулистого алювіального суглинку» на глибині 1,4—1,5 м від поверхні. Він містив крем'яні вироби, уламки кераміки, перегорілі ступки річкової перловиці та шматочки деревного вугілля. На місці найбільшої концентрації знахідок В. І. Маркевич спочатку зробив зачистку берегового урвища на довжині 4 м (Маркевич 1964b, с. 92, 100—101), згодом провів розкопки на площі 80 м². Тут він виявив два скупчення неолітичних залишків з плямами попелу від «вогнищ». Біля більшого скупчення, інтерпретованого як «житло», відкрито скорчене на боці поховання. Потужність неолітичного шару не перевищувала 6—8 см. Крім цього, автор розкопок згадує знахідки чотирьох фрагментів кераміки доби бронзи, виявлених на глибині 0,8 м від поверхні, а також трьох фрагментів розписної кераміки і п'яти крем'яних відщепів часу розвинутого Трипілля, що залягали на глибині 1,02—1,04 м від репера (Маркевич 1964a: с. 88; 1965: с. 89; 1968: с. 19; 1974: с. 118—126). Знахідки розкопок зберігаються у Кишеневі.

У 2010 р. розкопки Цекинівки I продовжила спільна експедиція Інституту археології НАН України та Інституту археології Гданського університету (Республіка Польща) під керівництвом Д. Л. Гаскевича, Л. Черняка і Б. Юзвяка (Гаскевич, Черняк, Юзвяк 2010; Czerniak et al. 2013, s. 110—114; Гаскевич 2015b, с. 187—189).

За минулі 48 р. берегова лінія була дуже розмита Дністром. Збереглася лише невелика частина заплавної південно-східного кута розкопу 1962 р. Безпосередньо на північ від нього вздовж бровки заплавної тераси було закладено розкоп розмірами 12 × 3 м, трохи південніше — ще один розмірами 6 × 5 м (рис. 2). Дослідження провадилося послідовним зняттям 10-сантиметрових умовних горизонтів. Глибину знахідок вимірювали від репера. Співвіднести його з умовним «нулем» розкопу В. І. Маркевича поки не вдалося, що унеможливило коректно зіставляти нівеляційні позначки 2010 і 1962 рр. Нерівний мікрорельєф пам'ятки не дозволяє зіставляти і значення глибин, заміряні «від поверхні».

У обох розкопах спостережено однакову послідовність геологічних відкладів: від поверхні до глибини 0,4—0,5 м залягає темний сіро-бурий дещо опіщаний гумус з прошарками та лінзами чистого річкового піску; від 0,5 до 1,0 м — однорідний сіро-бурий суглинок, у

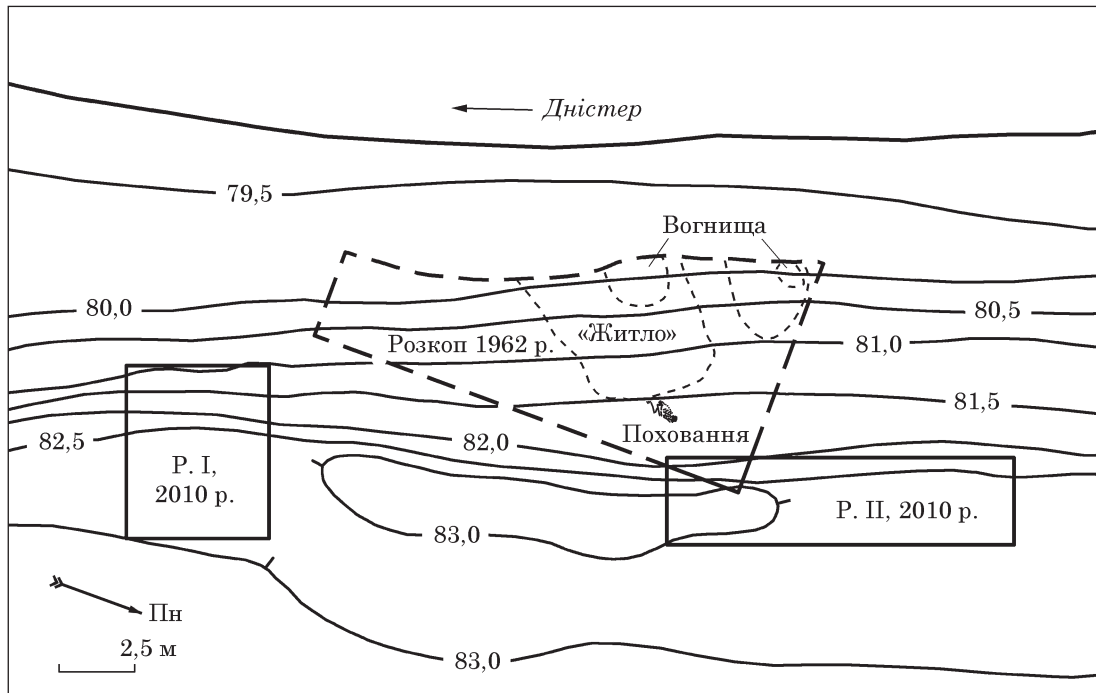

Рис. 2. Цекинівка, план пам'ятки

верхній частині якого спостерігається прошарок оглееного черно-бурого гумусу; з глибини 1,0 м лежить пухкіший світло-бурий суглинок. Описану стратиграфію порушують різночасові перекопи і викиди з них, нори землерийних тварин, тонкі прошарки алювіальних наносів і слідів оглеювання, що виникли внаслідок підтоплення краю тераси. Різночасові культурні залишки не утворювали чітко виражених культурних шарів. Але аналіз даних про кількість фрагментів керамічного посуду в умовних горизонтах, якими досліджувалася пам'ятка, дозволяє говорити про концентрацію знахідок культури Поенешть-Лукашівка у сіро-бурому суглинку, білогрудівської і трипільської культур — у верхній частині світло-бурого суглинку, БДК — його нижній частині.

Матеріали, добуті 2010 р., зберігаються у Наукових фондах ІА НАНУ. Колекція (№ 1445) складається з 1932 знахідок: 359 уламків кераміки, 1095 крем'яних виробів, восьми виробів з кістки та мушель, бронзової фібули середньолатенської схеми II ст. н. е., трьох виробів з каменю, двох дрібних уламків склепіння черепа людини, 464 цілих і фрагментованих кісток тварин і мушель молюсків. Переважна більшість цих знахідок відноситься до культур Поенешть-Лукашівка і білогрудівської.

Неолітичним часом впевнено датуються лише сім переважно дрібних, нерідко розшарованих уламків кераміки. З них чотири є фрагментами стінки, ймовірно, однієї орнаментованої посудини. Її грудкувата формувальна маса містить значну домішку тонких органічних волокон, товчених мушель з максимальним розміром 0,8 см (далі — макс.) і незначну кількість

дрібного піску. Товщина цих стінок 0,7—0,9 см. Поверхні заглажені, зовнішня бура, внутрішня темно-бура. Злам двошаровий. Орнамент — ледь помітні вертикальні проглажені лінії завширшки 0,2 см (рис. 3: 1). Решта, три фрагменти неорнаментованих стінок, походять від різних посудин. Одну зроблено з формувальної маси, що містить органічні волокна, меншу кількість уламків мушлі (макс. — 0,4 см) і більшу крупного обкоченого піску, шматочки перегорілої кістки. Товщина стінки 1,0 см. Поверхні дуже еродовані з глибокими відбитками органіки, зовнішня червоно-бура, внутрішня світло-бура. Злам тришаровий: буро-чорно-бурий. Формувальна маса іншої посудини має незначну домішку тонких органічних волокон і товченої мушлі (макс. — 0,4 см). Товщина стінки 0,7 см. Поверхні темно-бурі, зовнішня зі слідами розчосів, внутрішня гладенька. Злам чорний. До формувальної маси третьої посудини додано грубі органічні волокна і дрібно потовчену мушлю (макс. — 0,2 см). Зовнішня поверхня залощена червоно-бура. Злам чорний.

Майже всі фрагменти неолітичної кераміки походять з глибини 1,4—1,6 м від репера. Але поряд з ними у тих само відкладах траплялись і уламки посуду трипільської та білогрудівської культур. Відтак, датувати неолітом усі крем'яні вироби з відповідної глибини було б ризиковано. Проте деякі з них можна досить упевнено віднести до БДК за типологічними ознаками. Це двоплощадковий біпоздовжній суміжний нуклеус для одержання пластинок (рис. 3: 2), добре ограновані відтискні пластинки відповідного розміру (рис. 3: 3), кілька невеликих скребачок на відщеплах (рис. 3: 4—8).

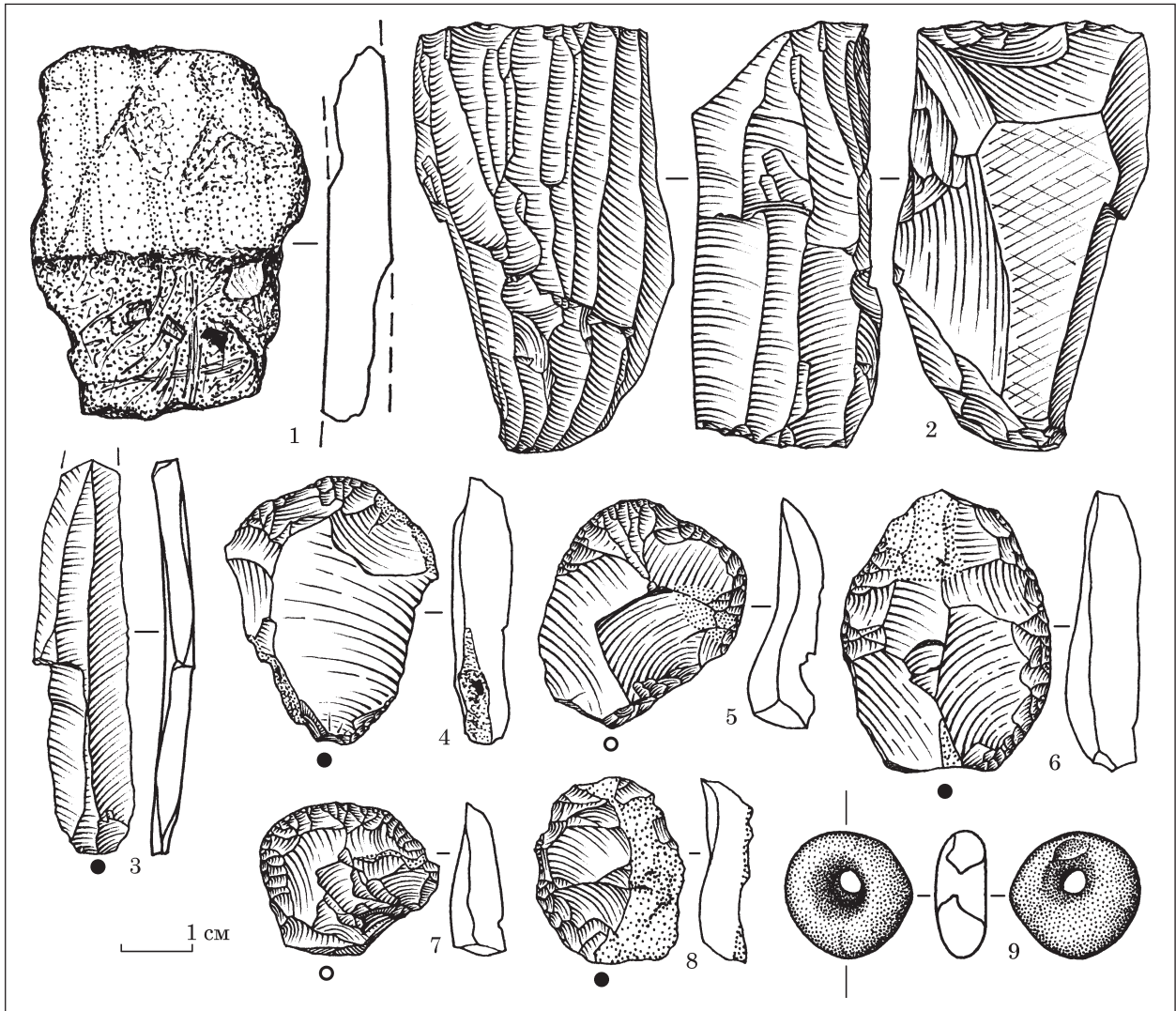

Рис. 3. Цекинівка, неолітичні знахідки

Неолітом датовано і кам'яну прикрасу, підбрану на поверхні розмитого берега Дністра за кілька метрів від розкопу 1. Це підвіска чи намистина з округлої природної вапнякової гальки діаметром 1,8 см і завтовшки 0,7 см з асиметрично розташованим просвердленим отвором діаметром 0,35 см. Отвір свердлили з обох сторін, зустрічно (рис. 3: 9). Аналогічні, але дещо більші підвіски з отвором, просвердленим з двох боків, виявлено у пізньомезолітичному, третьому, шарі поселення Сорока II (Маркевич 1974, с. 70, рис. 35: 3), розташованому неподалік на протилежному березі річки, а також на пізньомезолітичній стоянці Роздорська 2 на Нижньому Дону (Горелик, Цыбрий, Цыбрий 2014, с. 268, рис. 14Б: 8; Gorelik, Tsybriy, Tsybriy 2016, p. 151, fig. 10).

Отже, новими розкопками виявлено слабо насичену знахідками периферію досліджених раніше скупчень неолітичного матеріалу БДК. Несподіваним стало виявлення на однаковій з ними глибині, а також у верхніх відкладах значної кількості артефактів пізніших пе-

ріодів, що дисонує з даними, опублікованими В. І. Маркевичем. Це стало одним з аргументів, аби піддати сумніву неолітичний вік поховання, розкопаного на пам'ятці в 1962 р. (Гаскевич 2015b, с. 189—191).

ВАСИЛІВКА

Пам'ятка з матеріалами скіфського часу, трипільської культури етапу VI і поодинокими неолітичними знахідками знаходиться на південно-східній околиці с. Василівка Василівської сільської ради Сокирянського р-ну Чернівецької обл. Вона займає край першої тераси правого берега Дністра біля місця впадіння у нього р. Коболча, яка обмежує поселення з півночі. Висота тераси над рівнем річок 6—7 м. Пам'ятку виявлено розвідками Дністровського розвідкового загону ІА АН УРСР в 1985 р. Матеріали трипільської культури були поширені на ділянці розмірами 250 × 150 м, видовженій уздовж берега Дністра. Тут виділено залишки семи наземних глинобитних жител і двох гос-

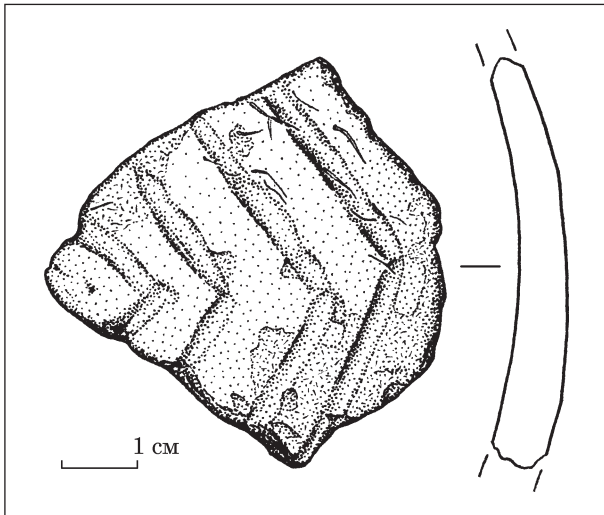

Рис. 4. Василівка, стінка посудини буго-дністровської культури

подарських ям. Їх перекривали потужні (до 2,5 м у районі житла 3) відклади делювіально-суглинку, що місцями чергувалися з тонкими алювіальними наносами. Культурний шар був дуже пошкоджений будівництвом нижньої площадки Дністровської ГАЕС. Найбільше від нього постраждала північна частина поселення, де й було знайдено неолітичні артефакти (Збенович, Шумова 1987; Шумова 1994; 2001).

У 1987 р. експедиція на чолі з В. Г. Збеновичем заклала у північній частині пам'ятки, що примикала до урвистого берега закруту р. Коболча, розкоп площею 244 м². У його північній частині досліджено видовжену по лінії захід-схід «траншеєподібну» господарську яму, завдовжки 3,4 м, ширина східної частини 1,8 м, західної — 1,2 м, глибина 0,35 м від давньої поверхні у східній частині та 0,5 м — у західній. Золисте заповнення ями було насичене кістками тварин, уламками трипільського посуду, крем'яними виробами, каменями, мушлями річкових молюсків *Unio*, скупченнями вугликів. За даними польового звіту, «два фрагменти кераміки з рослинною домішкою, що відносяться до неолітичної буго-дністровської культури» знайдено у західній частині ями (Збенович, Шумова 1987, с. 3—4). У публікаціях, присвячених дослідженню поселення (Збенович, Шумова 1989, с. 99—101; Шумова 1993; 1994; 2001), неолітичні знахідки не згадуються. Наведені в них параметри ями дещо відрізняються від описаних у звіті, а її інтерпретовано як залишки «напівземлянки», пізніше заповненої сміттям (Шумова 1994, с. 80; 2001, с. 114).

За даними дослідників пам'ятки, на ній виявлено близько 2 тис. уламків кераміки (Збенович, Шумова 1989, с. 100), а також досить численні вироби з кременю та інших порід каменю, поодинокі знаряддя з кістки та рогу. Ці матеріали знаходяться у Наукових фондах ІА НАНУ, але досі перебувають у стані передачі

на постійне зберігання. Відтак, колекція не має номера, точна кількість і склад включених до неї знахідок не відома. Це, а також відсутність у польовому звіті інвентарного опису їх унеможливило судити про повноту опрацьованих матеріалів. Перегляд їх автором восени 2017 р. засвідчив наявність лише одного фрагмента керамічної посудини, що достеменно відноситься до БДК.

Фрагмент кераміки походить від орнаментованої стінки посудини, виготовленої з щільної шаруватої формувальної маси з домішкою органічних волокон і дрібного обкошеного піску. Товщина стінки 0,5—0,7 см. Зовнішня поверхня сіро-бурого кольору, заглажена тонким шаром глини (*self-slip*), що місцями відлущився. Внутрішня поверхня темно-сіра, гладенька, з численними відбитками вигорілих органічних волокон. На зламі потужна чорна основа черепка ззовні та зсередини перекрита тонкими бурими шарами. Орнамент має вигляд «паркетної» композиції, утвореної чергуванням горизонтальних зон, заштрихованих глибоко прогладженими жолобчастими паралельними діагональними лініями завширшки 0,3 см (рис. 4). За більшістю ознак цей фрагмент відповідає характеристикам кераміки так зв. «печерського» типу БДК.

У нанесеному на фрагмент шифрі місце його виявлення та відносна глибина позначені як «північна ділянка», «5 штик» і «прокопка». Відсутність згадки про яму може вказувати про залягання знахідки за її межами або нижче дна заглибленого об'єкта трипільської культури. Напевно, вона походить не з його сміттевого заповнення, а з неолітичного культурного шару, пошкодженого цим об'єктом. Якщо на площі поселення дійсно є неолітичний шар, то під дією природних процесів, а також унаслідок давніх перекопів і сучасних будівельних робіт окремі неолітичні матеріали могли потрапити у верхні відклади або на поверхню пам'ятки і були знайдені під час її дослідження. Але, за винятком керамічного посуду, типологічне виділення їх у колекції трипільських знахідок з Василівки є проблематичним. Ще більше це завдання ускладнює відсутність у польовій документації робіт 1987 р. інвентарного опису матеріалів, а також будь-яких креслеників.

ГЕС — ПУНКТ 15

Пам'ятка з матеріалами скіфського часу, трипільської культури етапу В І—В ІІ і поодинокими знахідками неолітичної доби знаходилася на правому березі р. Дністер дещо північніше м. Новодністровськ Чернівецької обл. Її виявила 1968 р. Середньодністровська експедиція ІА АН УРСР під керівництвом С. М. Бібікова. Оскільки на той момент міста ще не існувало ¹,

1. Новодністровськ засновано у 1973 р.

назву пам'ятки прив'язали до майбутньої електростанції (Биби́ков и др. 1968, інв. № 5105, с. 9). У кількох публікаціях вона побіжно згадується як Ломачинці (Тимошук 1970, с. 10; ред. Черниш 1981, с. 165; Ларина, Дергачев 2017, с. 125), бо однойменне село Сокирянського р-ну Чернівецької обл. тоді було найближчим населеним пунктом, розташованим на тому само, правому, березі річки. Але у польовому щоденнику її локалізацію прив'язано до «східної околиці Березівських Хуторів»¹, що на протилежному, лівому, березі Дністра (Биби́ков и др. 1968, інв. № 5107, с. 13). Зараз пункт затоплено Дністровським водосховищем.

Найповніші опубліковані відомості про пам'ятку складаються лише з трьох речень (Биби́ков, Збеневич 1971, с. 74). У кількох інших виданнях пункт згадується побіжно (Тимошук 1970, с. 10; ред. Черниш 1981, с. 165; Бурдо 2008, с. 6; Ларина, Дергачев 2017, с. 125). Ґрунтовнішу інформацію про пам'ятку містять текст польового звіту С. М. Бібікова та польового щоденника В. Г. Збеневича. У них зазначено, що три орнаментовані фрагменти кераміки БДК, крем'яні пластини, ікло вепра і частина оленього рогу зі слідами пиляння зібрано на вузькому пляжі Дністра. Площу поширення підйомного матеріалу не вказано. У районі виявлення цих знахідок 50-метрову ділянку урвистого краю першої тераси заввишки 4—5 м у кількох місцях було зачищено до глибини 2,5 м. У зачистках на глибині 0,8 м залягав тонкий шар стулок черепашок *Unio* без археологічних знахідок. На глибині 1,5 м зафіксовано культурний шар скіфського часу, під ним на глибині 2,0 м був тонкий прошарок крем'яних гальок, здебільшого розколотих. Він перекривав горизонт, що містив уламки трипільської кераміки з масткою поверхнею і домішкою шамоту у глині, численні крем'яні вироби, кістки тварин, вуглики. Знахідки всіх періодів були виявлені у шарі щільної жовтої глини. Автори звіту вважають більшість матеріалів із зачистки трипільськими, але не виключають, що якась частина їх датується ранішим часом і може бути пов'язана зі знахідками на березі (Биби́ков и др. 1968, інв. № 5105, с. 3, 9; інв. № 5107, с. 13—14; інв. № 5108, с. 4). Текст звіту проілюстровано рисунками двох фрагментів неолітичного посуду, уламка рогу і чотирьох пластин.

До інвентарного опису матеріалів розвідки внесено відомості про характеристики, локалізацію та імовірну культурно-хронологічну інтерпретацію 72 знахідок: 19 уламків кераміки, 51 крем'яний виріб і дві кістки. Із зачистками пов'язано 63 знахідки: п'ять уламків посуду та один уламок біконічного керамічного прясель-

ця скіфського часу, дев'ять фрагментів трипільської кераміки, ікло вепра неолітичного часу, трипільські широка крем'яна пластина і вкладень серпа зі струменистою ретушню і зализкованістю, а також 45 крем'яних виробів неолітичної доби. Решту дев'ять знахідок зібрано на поверхні: уламок керамічної «сковорідки» скіфського часу, три фрагменти бугодністровської кераміки, крем'яну скребачку на масивному відщепі, віднесена до трипільської культури, «пірамідальний нуклеус», дві крем'яні пластинки та уламок рогу, ймовірно, неолітичного періоду (Биби́ков и др. 1968, інв. № 5108, с. 4). Наведені дані про кількість і склад знахідок з поверхні та із зачисток дещо відрізняються від відповідної інформації з польового щоденника.

Матеріали розвідок Середньодністровської експедиції зберігаються у колекції № 624 Наукових фондів ІА НАНУ. В ній є всі знахідки, згадані у інвентарному описі.

Фрагментів неолітичної кераміки у колекції три. Вони походять від різних посудин, усі знайдені на поверхні. Один — це уламок орнаментованої стінки посудини, виготовленої з пористої формувальної маси з домішкою грубих органічних волокон, незначною кількістю дрібного обкоченого піску і товченої мушлі (макс. — 0,4 см). Товщина стінки 0,6—0,8 см. Поверхні гладенькі з численними відбитками вигорілих органічних волокон. Зовнішня — темного рожево-бурого кольору, внутрішня — темно-сіра. На зламі черепок чорний. Орнамент — «паркетна» композиція, утворена зонами, заповненими глибоко прогладженими жолобчастими паралельними лініями завширшки 0,2—0,3 см (рис. 5: 1).

Другий фрагмент — маленький розшарований уламок орнаментованої стінки посудини, виготовленої з пористої формувальної маси, що містить домішку органічних волокон, дрібного обкоченого піску і поодиноких дрібних гальок (макс. — 0,5 см). Товщина стінки не менше 0,6 см. Зовнішня поверхня червоно-бура, дуже еродована, внутрішня не збереглась. На зламі маємо два шари — червоно-бурий ззовні і чорний зсередини. Орнамент — пальцево-нігтьові заціпи (рис. 5: 2).

Третій фрагмент — уламок орнаментованої стінки посудини, виготовленої з щільної важкої формувальної маси зі значною домішкою дрібного обкоченого піску і незначною кількістю тонких органічних волокон. Товщина стінки 0,7—0,8 см. Зовнішня поверхня червоно-бура, заглажена рідкою глиною (*self-slip*), внутрішня — чорна гладенька. На зламі черепок має два шари — тонший червоно-бурий ззовні і потужніший чорний зсередини. Орнамент — горизонтальні ряди вертикальних насічок завдовжки 1,0 см, нанесених через 0,5—1,0 см (рис. 5: 3).

За більшістю ознак два перші фрагменти відповідають характеристикам буго-дністровського посуду так зв. печерського типу,

1. Назву «Березова» до 1965 р. мало с. Наддніпрянське Мурованокуриловецького р-ну Вінницької обл.

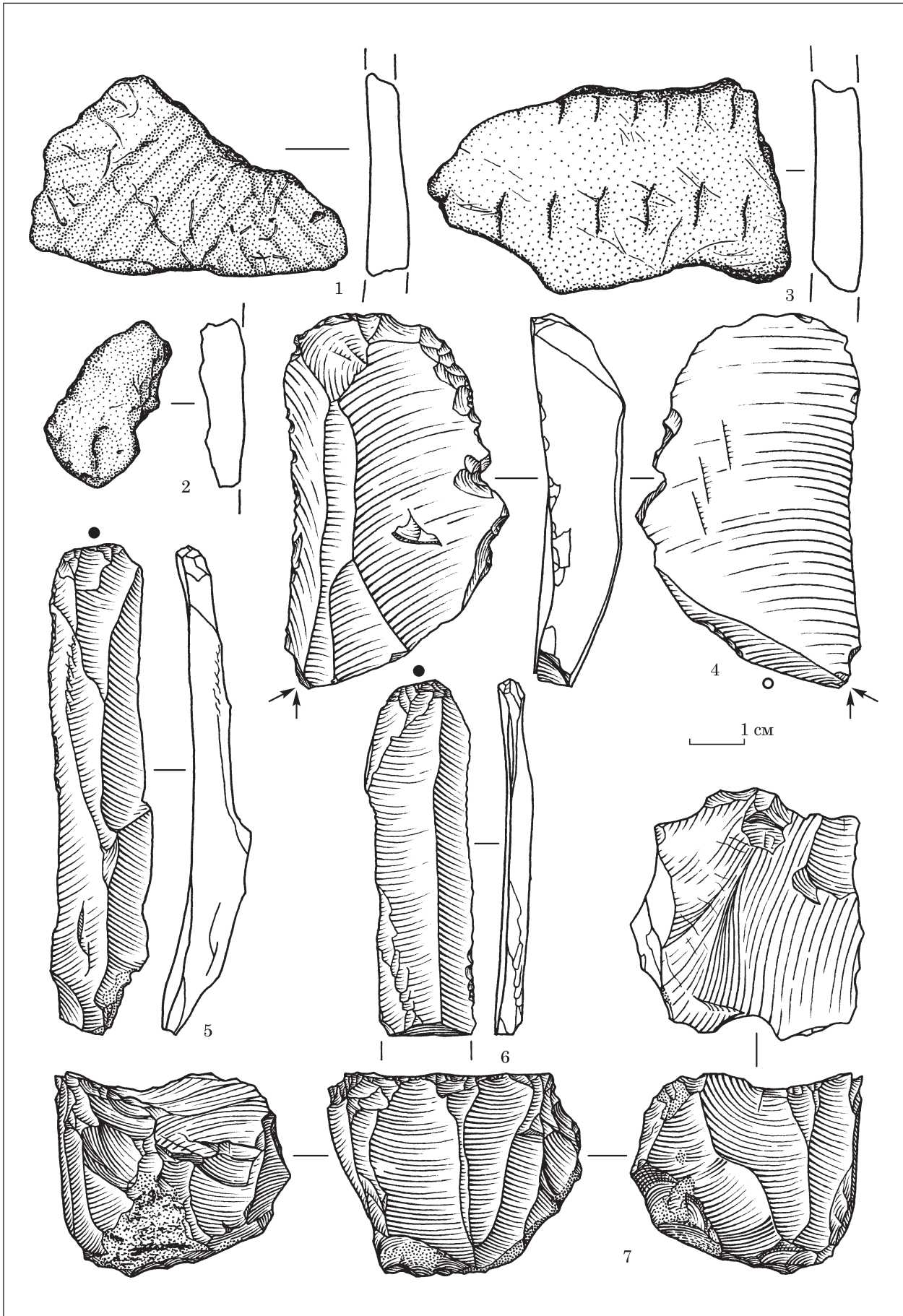

Рис. 5. ГЕС, пункт 15, неолітична кераміка та крем'яні вироби, зібрані на поверхні

третій — «савранського». Разом з ними на поверхні підібрано чотири крем'яні вироби: одноплощадковий поздовжній підпірамідальний нуклеус для одержання пластин (рис. 5: 7); цілу пластину (рис. 5: 5); пластину з відламаним кінцем і слідами використання (рис. 5: 6); виготовлену на широкій пластині кінцеву скребачку, комбіновану з двограним різцем (рис. 5: 4). За типологічними характеристиками їх можна датувати що неолітом, що енеолітом.

Такий висновок стосується і більшості з 47 крем'яних виробів, знайдених у зачистках разом з уламками трипільського посуду. Серед них чотири нуклеуси для пластин: одноплощадковий поздовжній односторонній (рис. 6: 5),

одноплощадковий поздовжній односторонній торцевий підклинноподібний (рис. 6: 6), двоплощадковий біпоперечний суміжний (рис. 7: 1) і двоплощадковий перпендикулярно-послідовний (рис. 7: 2a). Також тут виявлено нуклевидний уламок кременю; поперечний скол поправки фронту нуклеуса; поздовжній скол, що зняв нижню частину одноплощадкового поздовжнього нуклеуса з пласкою робочою поверхнею (рис. 7: 2b); 18 цілих і фрагментованих пластин і пластинок (рис. 6: 1—4); 21 відщеп, п'ять з яких мають сліди використання у вигляді ділянок нерегулярної ретуші, вищербин тощо. Схоже, ці вироби пов'язані з одним епізодом функціонування пам'ятки, про що свід-

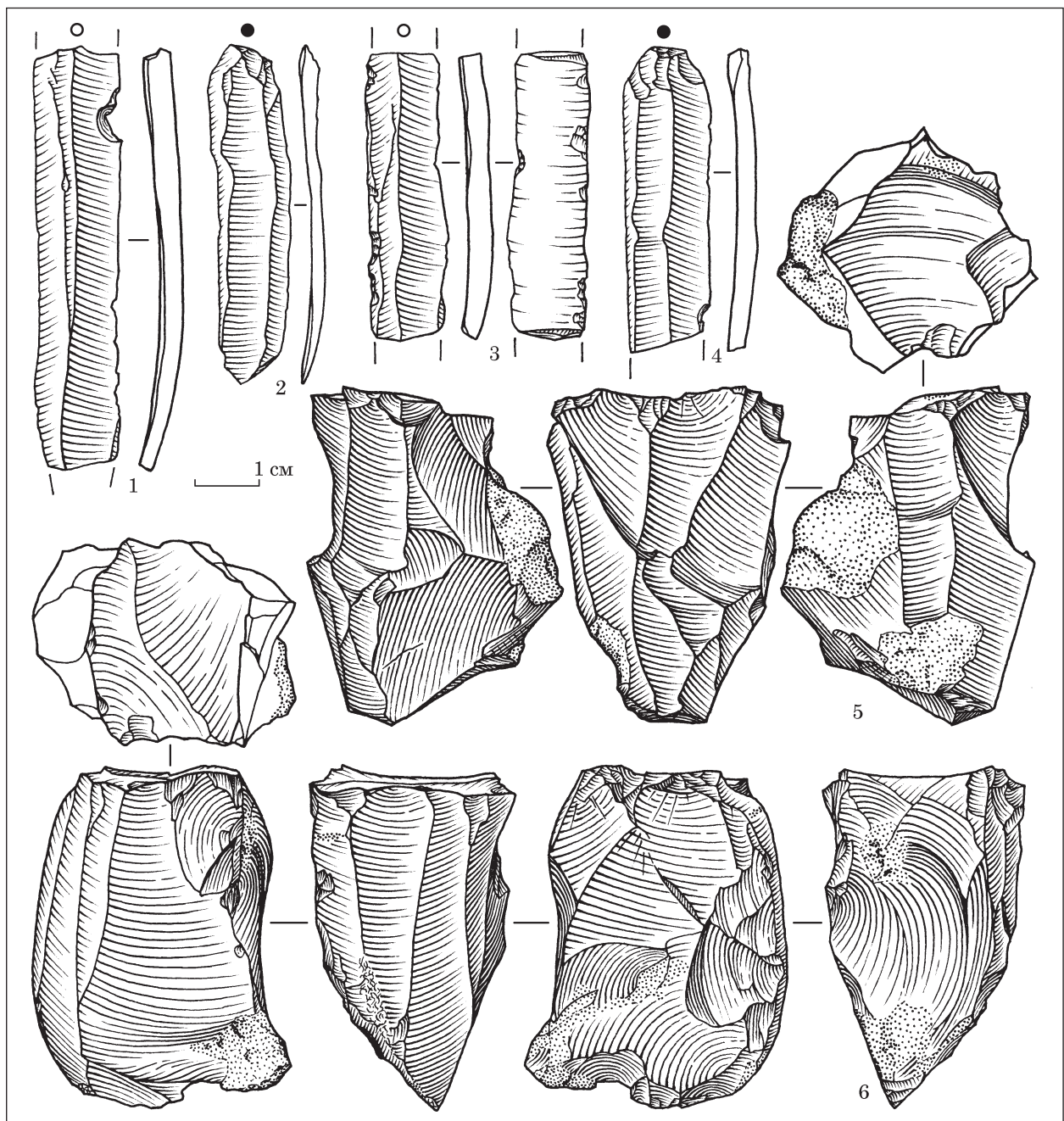
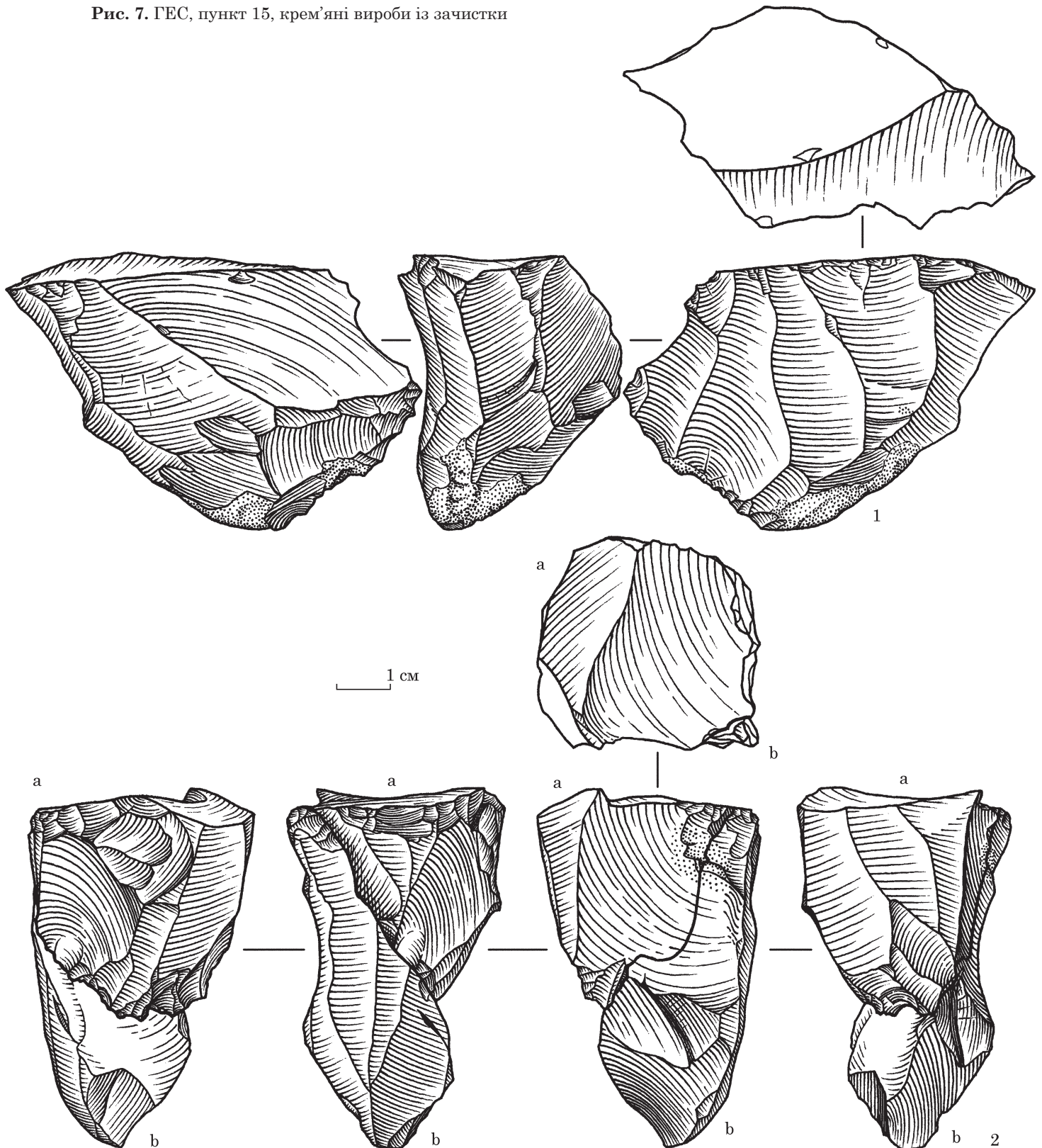

Рис. 6. ГЕС, пункт 15, крем'яні вироби із зачистки

Рис. 7. ГЕС, пункт 15, крем'яні вироби із зачистки

чить низка ремонтажів. Найцікавіший серед них (рис. 7: 2) зафіксував перетворення одноплощинного поздовжнього нуклеуса на двоплощинний перпендикулярно-последовний як спосіб подолання наслідків невдалого зняття поздовжнього сколу з масивним закінченням (plunging piece).

Однозначно трипільським часом датується серп — характерно залюстрована білатерально ретушована струменистою ретушшю бітронкована пластина завдовжки 16 см, одержана з використанням посиленого відтиску. Серп зроблено з так зв. «волинського» кременю, що вирізняє цю знахідку з-поміж інших, виготов-

лених з не таких якісних місцевих сортів сеноманської сировини. Н. Б. Бурдо віднесла до трипільської культури етапів В I—В II 48 крем'яних виробів з колекції ГЕС — пункт 15 (Бурдо 2008, с. 6, табл.). Імовірно, йдеться про всі крем'яні знахідки із зачистки та якусь одну з поверхні.

ГОРДІВЦІ

Пам'ятка з різночасовими матеріалами знаходиться на правому березі р. Дністер, за 0,4 км на північний захід від крайніх північних садиб с. Гордівці Рукшинської сільської територіальної громади Хотинського р-ну Чернівецької обл. Виявлена у 1950 р. розвідкою Дністрянської експедиції Львівського відділу ІА АН УРСР під керівництвом О. П. Черниша. Детальну інформацію про пункт наведено у польовому звіті (Черниш 1950, с. 14—17), її дещо скорочений варіант опубліковано (Черниш 1956, с. 192—193). За даними цих джерел, ступки молосків, фрагменти неолітичної кераміки, численні крем'яні вироби були зібрані на поверхні в «обвалі» стіни першої надзаплавної тераси Дністра. Площу поширення знахідок не вказано. Навпроти місця збору підйомного матеріалу в урвищі тераси на глибині 0,4—0,6 м зафіксовано культурний шар слов'янського часу, в алювіальних відкладах на глибині 2,0—2,4 м — шар черепашок *Unio*, що супроводжувався фрагментами кераміки, крем'яними виробами і кістками тварин, зокрема, уламком рогу благородного оленя. Про проведення тут земляних робіт не згадується. Відсутня інформація і про стратиграфію відкладів, характер і датування керамічних і крем'яних знахідок із нижнього культурного шару (Черниш 1950, с. 14—15).

Схоже, у звіті знахідки з «обвалу» і безпосередньо з культурного шару підраховано сумарно та описано разом як «зібрані». Серед крем'яних виробів О. П. Черниш згадує вісім нуклеусів для отримання пластин і відщепів, два нуклеоподібні уламки, три дрібні скребачки, скобель на відщепі, два різці — ретушний на сколі поправки і кутовий на зламі пластинки, пластини, відщепи й уламки. Як особливу рису комплексу, що виділяє його з-поміж решти пам'яток регіону, він відзначив дрібні розміри більшості нуклеусів, заготовок і знарядь. Причиною того дослідник вважав використання сировини у вигляді дрібних крем'яних гальок (Черниш 1950, с. 15—16).

Неолітичну кераміку представлено дев'ятьма неорнаментованими уламками стінок посуду, виготовленого з формувальної маси з домішкою рослинності, та одним дрібним неорнаментованим фрагментом вінець посудини, зробленої з глини зі значною домішкою піску. Поверхні світло- і темно-жовті. На думку дослідника, за кольором поверхні та глиняною масою ці уламки близькі до посуду культури лінійно-

стрічкової кераміки з колекції Львівського історичного музею (Черниш 1950, с. 16—17). Опис матеріалів проілюстровано рисунками уламка вінець і десяти крем'яних виробів — чотирьох нуклеусів, трьох скребачок, двох різців і скобеля (Черниш 1956, с. 192, табл. П: 1—5, 7—10, 12, 13). Колекція зберігається у Львові, в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ. На інформації зі статті О. П. Черниша ґрунтуються згадки про пам'ятку у публікаціях інших авторів (ред. Телегін 1966, с. 419; Тимошук 1970, с. 10; Даниленко 1969, с. 147; ред. Черниш 1981, с. 165; Гаскевич 2006, с. 122).

Для з'ясування стану збереженості пам'ятки після появи водосховища Дністровської ГЕС і визначення культурної належності її неолітичних матеріалів автор відвідав пункт у 2005 і 2009 рр. Огляд правого берега Дністра в районі с. Гордівці засвідчив наявність на його північно-західній околиці місцезнаходження первісних знахідок у тому ж місці, що й згадане у звіті О. П. Черниша ранньослов'янське поселення, а також згадане у публікації Б. О. Тимощука давньоруське селище XII—XIII ст. (Тимошук 1969, с. 153).

Археологічні матеріали зібрано в оголеннях урвистого краю і розмитих осипах першої тераси Дністра заввишки 3—4 м над нинішнім його рівнем води, а також на пляжі, що періодично підтоплюється водосховищем. Довжина ділянки їхнього поширення приблизно 300 м. Звідси походять численні уламки середньовічного кружального посуду, а також окремі фрагменти ліпної кераміки з домішкою шамоту і кілька уламків посуду з формувальної маси з домішкою органіки, поодинокі крем'яні вироби. Матеріали зберігаються у відділі археології кам'яної доби ІА НАНУ.

Крем'яні вироби представлено комбінованою зі скобелем скребачкою на відщепі, шістьма відщепами і перегорілим уламком кременю.

Ліпна кераміка — це переважно невиразні дрібні неорнаментовані уламки стінок посуду. На їхньому тлі виділяються фрагменти трьох виробів, що представляють різні технологічні групи. Один — уламок заокругленого краю глиняного диску або вінець дуже великої миски зі стінками завтовшки 1,1 см, сформованої з маси зі значною домішкою шамоту і незначною кількістю дрібного піску. Поверхні заглажені, темно- і світло-бурі. Другий — фрагмент стінки конічної миски або покришки, виготовленої з добре вимішаної глини з незначною домішкою піску. Товщина 0,7—0,8 см. Поверхні заглажені, рожево-бурі. Третій фрагмент — великий уламок масивного плаского циліндричного денця з придонною частиною стінки посудини, виліпленої з формувальної маси з незначною домішкою посіченої рослинності та дрібного піску. Поверхні добре заглажені, зовнішня — світло-бура, внутрішня — рожева, рожево-бура. Злам тришаровий — темний сіро-бурій

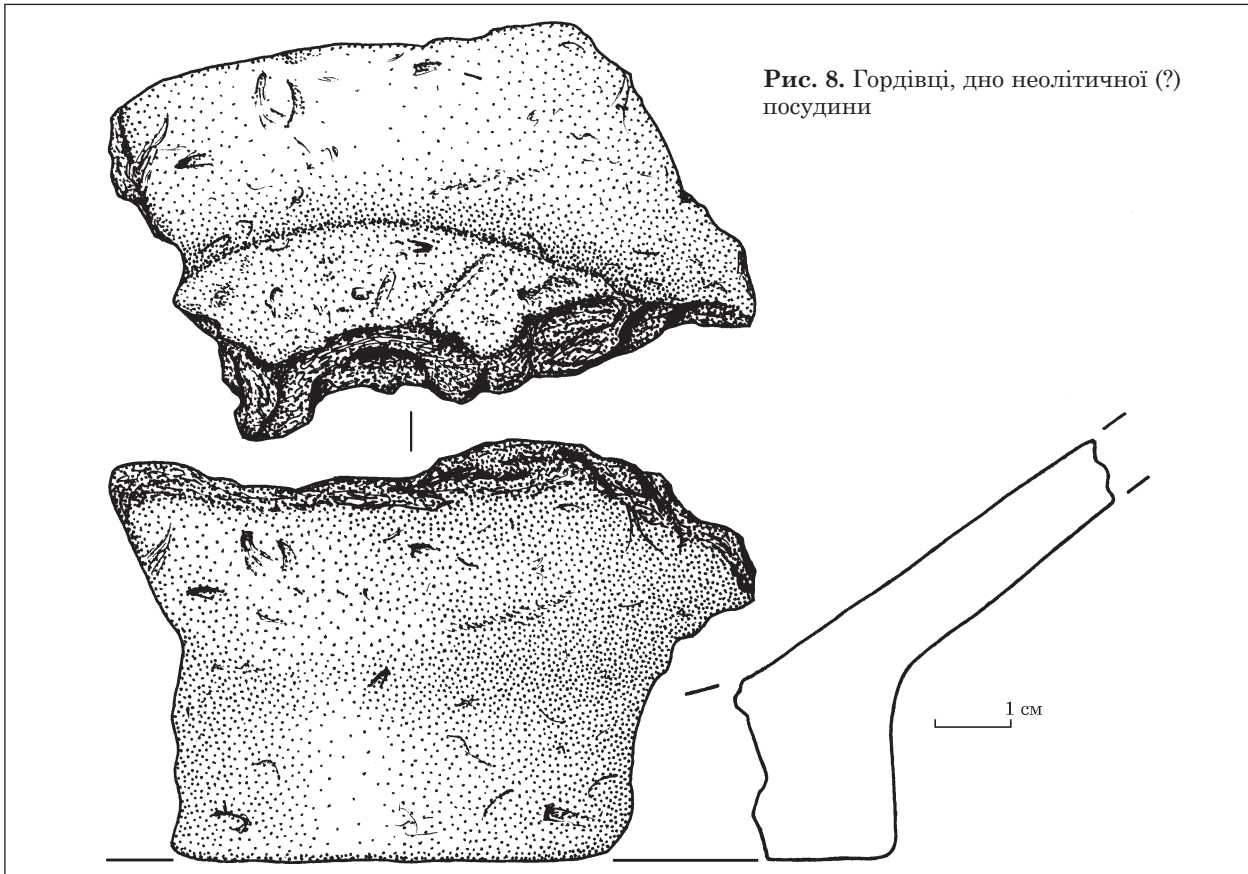

Рис. 8. Гордівці, дно неолітичної (?) посудини

усередині та світло-бурий біля поверхонь. Товщина стінки 0,7—0,9 см. Діаметр денця 12 см. Переходи від стінки до бокової поверхні дна, а також від бокової до нижньої поверхні денця чіткі (рис. 8).

Технологія виготовлення перших двох описаних посудин характерна для, відповідно, «кухонної» та «столової» кераміки трипільської культури. Третій фрагмент інтерпретовано як уламок посудини, обережно названої «неолітичною» (Гаскевич 2006, с. 120—121, рис. 6: 14). За даними В. І. Маркевича (1974 с. 90, 91, 101), подібна кераміка іноді трапляється на пам'ятках БДК Подністер'я. Її знахідки у Побужжі автор цієї статті розглядає як крішський «імпорт» (Гаскевич 2013, с. 12; 2015а, с. 182; 2017, с. 222, рис. 3, с. 223). Дрібноструктурна шарувата формувальна маса такого посуду не містить помітних домішок або має сліди вигорілих продуктів обмолоту злаків, що відрізняє її від кераміки БДК з домішкою мушлі чи жорстви, відбитками грубих і тонких органічних волокон, залишених стеблами і листям трав та, можливо, водоростями чи вовною. Проте названі риси притаманні не лише крішському, але й посуду низки інших землеробських культур Дунайсько-Карпатського регіону, зокрема лінійно-стрічкової кераміки і Прекукутень—Трипілья А. Тож визначення культурної належності конкретних виробів залежить, перш за все, від їхньої форми та оздоблення.

Форма описаного денця з Гордівців не характерна для культури лінійно-стрічкової кераміки, але добре представлена на посуді крішських поселень басейну Серету (Comşa 1978, p. 19, fig. 11: 1, 4, 11; Ursulescu 1984, pl. 15: 9, 20; 20: 3, 4; 21: 8, 9, 17—20, 26; 22: 7; 27: 7; 28: 8, 17, 18; 29: 26, 28; 30: 10, 16, 20 тощо; Popuşoi 2005, p. 259, fig. 62: 12; p. 268, fig. 71: 6; p. 306, fig. 108: 12; p. 314, fig. 116: 10), дещо гірше — Пруту (Petrescu-Dîmboviţa 1957, p. 70, fig. 3: 2; Comşa 1991, p. 19, fig. 9: 1, 6; p. 22, fig. 12: 18) і Реуту (Дергачев, Ларина 2015, с. 437, табл. 89: 25). Кілька горщиків з буго-дністровських шарів поселень Сорока I і Сорока II (Маркевич 1964b, с. 97, рис. 4: 14; 1974, с. 44, рис. 17: 11; с. 90, рис. 48: 1, 3) схожі на знахідку з Гордівців за технологією виготовлення і формою денця, також можуть бути пов'язані з Крішем. Зрідка аналогічне масивне денце має і ранньотрипільський посуд Пруто-Дністер'я (Биби́ков 1953, с. 356, табл. 64: е, з). Відтак, наявні в розпорядженні автора матеріали ставлять під сумнів віднесення Гордівців до пам'яток БДК, хоча поки що і не спростовують того остаточно.

ВИСНОВКИ

Аналіз історії вивчення неолітичних пам'яток Подністер'я засвідчує спірність належності до БДК знахідок з низки пунктів на території Чернівецької обл. Інформація про деякі з них

ніколи не публікувалась і навіть не згадувалась у друкованих джерелах. У інших випадках опублікована інформація є фрагментарною. Згадки про роботи на низці пам'яток не вдається співвіднести з конкретними дослідженнями. Через це не можна назвати точну кількість буго-дністровських поселень, відомих у регіоні, а також чітко локалізувати деякі з них. За таких обставин нагальною необхідністю є звернення до першоджерел — польової документації та колекцій знахідок.

Опрацювання неолітичних матеріалів пам'яток Середнього Подністер'я, які зберігаються в ІА НАНУ, підтвердило належність до БДК уламків кераміки з пунктів Василівка і ГЕС — пункт 15. Уперше опубліковано рисунки цього посуду, який на сьогодні слід вважати крайнім північно-західним достовірним проявом БДК. Частина знайдених з ним крем'яних виробів також може бути неолітичною, решта — трипільською. Залягання неолітичних і енеолітичних матеріалів на одній глибині — досить звичне явище на пам'ятках Подністер'я. Зокрема, його засвідчено новими розкопками поселення Цекинівка І.

На підставі наявних у Києві матеріалів буго-дністровський характер кераміки з пункту Гордівці піддано сумніву, але не спростовано остаточно. Серед знахідок, зібраних там автором у 2005 та 2009 рр., є лише один діагностичний виріб неолітичного часу. Це нижня частина посудини, форма якої більше притаманна кераміці місцевого варіанту культури Криш, або Пруто-Дунайської мережі, за А. Рейнгрубер (Reingruber 2016), і менше — буго-дністровському та ранньому трипільському посуду. Таким чином, культурна атрибуція цієї та низки інших неолітичних пам'яток, розташованих вище по Дністру, потребує вивчення знахідок із досліджень 1950-х рр., що зберігаються в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ у Львові, а також проведення нових польових досліджень.

ПОДЯКИ

Автор щиро дякує Н. Б. Бурдо та О. О. Мельник за допомогу в роботі у Наукових фондах ІА НАНУ, В. О. Шумовій за люб'язно наданий дозвіл опублікувати неолітичну кераміку з Василівки, С. Д. Лисенко за консультації щодо культурно-хронологічної інтерпретації пізнього посуду з Цекинівки І.

ЛІТЕРАТУРА

Бибиков, С. Н. 1953. *Раннетрипольское поселение Лука-Врублевцевка на Днестре*. Москва; Ленинград: АН СССР. Материалы и исследования по археологии СССР, 38.

Бибиков, С. Н., Довженок, В. И., Збенович, В. Г., Приходнюк, О. М. 1968. *Отчет о работе Средне-*

днестровской разведочной экспедиции в 1968 году. НА ІА НАНУ, 1968/1.

Бибиков, С. Н., Збенович, В. Г. 1971. Археологические разведки в зоне затопления Могилев-Подольской ГЭС. В: Толочко, П. П. (ред.). *Археологические исследования на Украине в 1968 г.* Киев: Наукова думка, с. 73-77.

Бурдо, Н. Б. 2008. Кременева індустрія пам'яток трипільської культури на Середньому Дністрі (за матеріалами колекцій Наукових фондів із розвідок Середньодністровської експедиції 1964—1970 рр.). *Археологія*, 4, с. 3-8.

Гаскевич, Д. Л. 2006. Археологічні розвідки пам'яток буго-дністровської неолітичної культури у 2003—2005 рр. *Археологічні дослідження в Україні 2004—2005 рр.*, с. 116-122.

Гаскевич, Д. Л. 2013. В. М. Даниленко та періодизація неоліту Південного Бугу: нові запитання до старих джерел. *Археологія*, 4, с. 3-17.

Гаскевич, Д. Л. 2015а. Неолітичні знахідки місцезнаходження Ладижин І у лісостеповому Побужжі (за матеріалами П. І. Хавлюка). *Кам'яна доба України*, 16, с. 181-189.

Гаскевич, Д. Л. 2015b. Погребения буго-днестровской неолитической культуры: критический анализ источников. *Stratum plus*, 2, с. 181-206.

Гаскевич, Д. Л. 2017. Великий наліп з «дашком» на посудині із Сокільців VI та проблема синхронізації неоліту Побужжя і Балкано-Карпатського регіону. В: Пригарин, А. А. (ред.). *Человек в истории и культуре*. Одесса: Ирбис, III, с. 215-223.

Гаскевич, Д., Черняк, Л., Юзвяк, Б. 2010. *Звіт про археологічні дослідження багатопоселення Цекинівка І у Ямпільському районі Вінницької області в 2010 році*. НА ІА НАНУ, 2010/267.

Горелик, А. Ф., Цыбрий, А. В., Цыбрий, В. В. 2014. О чем поведали череп тура, топор и женские статуэтки? (К проблеме начальной неолитизации Нижнего Подонья). *Stratum plus*, 2, с. 249-284.

Даниленко, В. М. 1957. Дослідження неолітичних пам'яток на Південному Бузі. *Археологія*, X, с. 36-49.

Даниленко, В. Н. 1960. Неолит Побужья и вопрос о сложении трипольской культуры. *Краткие сообщения ИА АН УССР*, 9, с. 3-9.

Даниленко, В. Н. 1969. *Неолит Украины: Главы древней истории Юго-Восточной Европы*. Киев: Наукова думка.

Даниленко, В. М., Рудинський, М. Я., Телегін, Д. Я. 1957. Новий кам'яний вік (неоліт). В: Бибиков, С. М. (ред.). *Нариси стародавньої історії Української РСР*. Київ: АН УРСР, с. 36-52.

Дергачев, В. А., Ларина, О. В. 2015. *Памятники культуры Криш Молдовы (с каталогом)*. Кишинэу: б. и.

Збенович, В. Г. 1980. *Поселение Бернашевка на Днестре (к происхождению трипольской культуры)*. Киев: Наукова думка.

Збенович, В. Г. 1989. *Ранний этап трипольской культуры на территории Украины*. Киев: Наукова думка.

Збенович, В. Г., Шумова, В. А. 1987. *Отчет о работе трипольского отряда экспедиции «Днестр II» в 1987 году*. НА ІА НАНУ, 1987/23.

Збенович, В. Г., Шумова, В. А. 1989. Трипольская культура Среднего Поднестровья в свете новых исследований. В: Березанская, С. С. (ред.). *Первобытная археология: материалы и исследования*. Киев: Наукова думка, с. 97-106.

Козубовський, Ф. А. 1933. *Археологічні дослідження на території БоГЕСу (1930—1932 рр.)*. Київ: ВУАН.

Ларина, О. В. 2006. Неолитическая керамика поселения Тэтэрэука Ноуэ XV (к проблеме исчезновения культуры линейно-ленточной керамики). *Revista Arheologică*, s. n., II, 1—2, с. 35-55.

Ларина, О. В., Вехлер, К.-П., Дергачев, В. А., Коваленко, С. И., Бикбаев, В. М. 1997. Новые полевые исследования памятников мезолита и неолита Молдовы. В: Dergaciov, V. (ed.). *Vestigii arheologice din Moldova*. Chişinău: s. n., с. 62-110.

Ларина, О. В., Дергачев, В. А. 2017. *Памятники культуры линейно-ленточной керамики Республики Молдова: (свод источников)*. Кишинэу: б. и.

Маркевич, В. И. 1964а. Материалы к карте неолитических памятников Пруто-Днестровья. В: Сальников, А. Г. (ред.). *Краткие сообщения Одесского государственного археологического музея 1962 года*. Одесса: Маяк, с. 85-92.

Маркевич, В. И. 1964б. Неолитическая стоянка Сороки — Трифауцкой Лес I. В: Зеленчук, В. С., Рикман, Э. А., Смирнов, Г. Д. (ред.). *Материалы и исследования по археологии и этнографии МССР*. Кишинев: Карта Молдовеняскэ, с. 91-101.

Маркевич, В. И. 1965. Исследования неолита на Среднем Днестре. *Краткие сообщения ИА АН СССР*, 105, с. 85-90.

Маркевич, В. И. 1968. *Неолит Молдавии (памятники буго-днестровской культуры)*. Автореферат диссертации канд. ист. наук. ИА АН СССР.

Маркевич, В. И. 1973. *Памятники эпохи неолита и энеолита*. Кишинев: Штиинца. Археологическая карта МССР, 2.

Маркевич, В. И. 1974. *Буго-днестровская культура на территории Молдавии*. Кишинев: Штиинца.

Пассек, Т. С. 1959. Семинар по вопросам первобытной археологии Молдавии, Румынии и прилегающих районов Украины. *Советская археология*, 1, с. 329-331.

Пассек, Т. С., Черныш, Е. К. 1970. Неолит Северного Причерноморья. В: Формозов, А. А. (ред.). *Каменный век на территории СССР*. Москва: Наука, с. 117-133. Материалы и исследования по археологии СССР, 166.

Пелешишин, Н. А. 1987. Племена культуры линейно-ленточной керамики. В: Грибович, Р. Т., Мацкевой, Л. Г., Пелешишин, Н. А., Савич, В. П., Черныш, А. П. *Археология Прикарпаття, Волини и Закарпаття (каменный век)*. Киев: Наукова думка, с. 99-109.

Телегин, Д. Я. (ред.). 1966. *Археологічні пам'ятки Української РСР (короткий список)*. Київ: Наукова думка.

Телегин, Д. Я. (ред.). 1971. *Археологія Української РСР*. Київ: Наукова думка, I: Первісна археологія.

Телегин, Д. Я. 1977. Рец. на кн.: В. И. Маркевич. Буго-днестровская культура на территории Молдавии. *Археологія*, 23, с. 88-91.

Телегин, Д. Я. 1985. Вопросы культурно-хронологического членения и синхронизации памятников неолита. В: Телегин, Д. Я. (ред.). *Археологія Української ССР*. Киев: Наукова думка, I: Первобытная археологія, с. 110-118.

Тимошук, Б. О. 1969. *Північна Буковина — земля слов'янська*. Ужгород: Карпати.

Тимошук, Б. О. 1970. *Археологічні пам'ятки Чернівецької області (конспект лекцій)*. Чернівці: Чернівецький державний університет.

Товкайло, М. Т. 2005. *Неоліт Степового Побужжя*. Київ: Шлях, Кам'яна доба України, 6.

Товкайло, М. Т. 2007. Репресована стаття П. В. Харламповича 1931 року — перша наукова праця з неоліту Побужжя. *Кам'яна доба України*, 10, с. 222-234.

Черныш, О. П. 1950. *Звіт про роботу Дністрянської експедиції Львівського відділу Інституту археології АН УРСР*. НА ІА НАНУ, 1950/4а.

Черныш, О. П. 1956. Дослідження на Дністрі в 1950—1951 рр. *Археологічні пам'ятки УРСР*, VI, с. 189-193.

Черныш, О. П. (ред.). 1981. *Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині кам'яного віку*. Київ: Наукова думка.

Черныш, Е. К. 1951. *Отчет за 1951 г. о работе Трипольского отряда Днестровской экспедиции Института общественных наук АН УССР*. НА ІА НАНУ, 1951/22.

Черныш, Е. К. 1996. Буго-днестровская культура. В: Ошибкина, С. В. (ред.). *Археологія. Неолит Северной Евразии*. Москва: Наука, с. 19-26.

Шумова, В. 1993. Майстерня по обробці кременю поселення трипільської культури біля с. Василівка на Середньому Дністрі. В: Крушельницька, Л. (ред.). *Трипільська культура України (до 100-річчя відкриття)*. Тези доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції. Львів: Інститут народознавства АН України, с. 74-76.

Шумова, В. О. 1994. Трипільське поселення Василівка на Середньому Дністрі. *Археологія*, 1, с. 82-86.

Шумова, В. О. 2001. Житлові комплекси трипільського поселення Василівка та його місце серед пам'яток Середнього Подністров'я. *Магістеріум. Археологічні студії*, 6, с. 112-120.

Comşa, E. 1978. Contribution a l'étude de la culture Criş en Moldavie (le site de Glăvăneştii Vechi). *Dacia*, n. s., XXII, p. 9-36.

Comşa, E. 1991. Aşezarea de tip Criş de la Valea Lupului. *Arheologia Moldovei*, XIV, p. 5-35.

Czerniak, L., Gaskevych, D., Józwiak, B., Domaradzka, S. 2013. Neolityzacja międzyrzeczca Bohu i Dniestru. Wstępne sprawozdanie z polsko-ukraińskich badań w latach 2008—2010. *Gdańskie Studia Archeologiczne*, 3, s. 91-118.

Gorelik, A., Tsybrij, A., Tsybrij, V. 2016. «Neolithisation» in the NE Sea of Azov Region: One Step Forward, Two Steps Back? *Documenta Praehistorica*, XLIII, p. 139-160.

Larina, O. V. 1994. Neoliticul pe teritoriul Republicii Moldova. *Thraco-Dacica*, XV, 1—2, p. 51-68.

Larina, O. 2010. Începuturile economiei productive. Neoliticul. Orânduirea gentilico-tribală. In: Dergaciov, V. (ed.). *Istoria Moldovei: Epoca preistorică și antică (până în sec. V)*. Chişinău: s. n., p. 177-218.

Petrescu-Dîmbovița, M. 1957. Sondajul stratigrafic de la Perieni. *Materiale Cercetări Arheologice*, 3, p. 65-82.

Popușoi, E. 2005. *Trestiana. Monografie arheologică*. Bârlad: Sfera.

Reingruber, A. 2016. A Network of the Steppe and Forest Steppe along the Prut and Lower Danube Rivers during the 6th Millennium BC. *Documenta Praehistorica*, XLIII, p. 167-181.

Ursulescu, N. 1984. *Evoluția culturii Starcevo-Criș pe teritoriul Moldovei*. Suceava: Muzeul Județean Suceava.

Wechler, K.-P., Dergacev, V., Larina, O. 1998. Neue Forschungen zum Neolithikum Osteuropas. Ergebnisse der moldavisch-deutschen Geländearbeiten 1995 und 1997. *Prähistorische Zeitschrift*, 73 (2), S. 151-166.

REFERENCES

- Bibikov, S. N. 1953. *Rannetripolskoe poselenie Luka-Vrublevetskaia na Dnestre*. Moskva; Leningrad: AN SSSR, Materialy i issledovaniia po arkhologii SSSR, 38.
- Bibikov, S. N., Dovzhenok, V. I., Zbenovich, V. G., Prikhodniuk, O. M. 1968. *Otchet o rabote Srednednestrovskoi razvednochnoi ekspeditsii v 1968 godu*. NA IA NANU, 1968/1.
- Bibikov, S. N., Zbenovich, V. G. 1971. Arkheologicheskie razvedki v zone zatopeniia Mogilev-Podolskoi GES. In: Tolochko, P. P. (ed.). *Arkheologicheskie issledovaniia na Ukraine v 1968 g.* Kyiv: Naukova dumka, p. 73-77.
- Burdo, N. B. 2008. Kremeneva industriia pamiatok trypil'skoi kultury na Serednomu Dnistri (za materialamy kolekcitsii Naukovykh fondiv iz rozvidok Serednodnistrovskoi ekspeditsii 1964—1970 rr.). *Arkheolohiia*, 4, p. 3-8.
- Gaskevych, D. L. 2006. Arkheolohichni rozvidky pamiatok buho-dnistrovskoi neolitychnoi kultury u 2003—2005 rr. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2004—2005 rr.*, p. 116-122.
- Gaskevych, D. L. 2013. V. M. Danylenko ta periodyzatsiia neolitu Pivdennoho Buhu: novi zapytannia do starykh dzherel. *Arkheolohiia*, 4, p. 3-17.
- Gaskevych, D. L. 2015a. Neolitychni znakhidky mist-seznakhodzhennia Ladyzhyn I u lisostepovomu Pobuzhzhii (za materialamy P. I. Khavliuka). *Kamiana doba Ukrainy*, 16, p. 181-189.
- Gaskevych, D. L. 2015b. Pogrebeniia bugo-dnestrovskoi neolitychnoi kultury: kriticheskii analiz istochnikov. *Stratum plus*, 2, p. 181-206.
- Gaskevych, D. L. 2017. Velykyi nalip z «dashkom» na posudyni iz Sokil'siv VI ta problema synkhronizatsii neolitu Pobuzhzhia i Balkano-Karpat'skoho rehionu. In: Prigarin, A. A. (ed.). *Chelovek v istorii i kulture*. Odessa: Irbis, III, p. 215-223.
- Gaskevych, D., Cherniak, L., Józwiak, B. 2010. *Zvit pro arkhelohichni doslidzhennia bahatosharovoho poselennia Tsekynivka I u Yampil'skomu raioni Vinnytskoi oblasti v 2010 rotsi*. NA IA NANU, 2010/267.
- Gorelik, A. F., Tsybrii, A. V., Tsybrii, V. V. 2014. O chem povedali cherep tura, topor i zhenskii statuetki? (k probleme nachalnoi neolitizatsii Nizhnego Podonia). *Stratum plus*, 2, p. 249-284.
- Danylenko, V. M. 1957. Doslidzhennia neolitychnykh pamiatok na Pivdennomu Buzi. *Arkheolohiia*, X, p. 36-49.
- Danilenko, V. N. 1960. Neolit Pobuzhzhia i vopros o slozhenii tripolskoi kultury. *Kratkie soobshcheniia IA AN USSR*, 9, p. 3-9.
- Danilenko, V. N. 1969. *Neolit Ukrainy: Glavy drevnei istorii Yugo-Vostochnoi Evropy*. Kyiv: Naukova dumka.
- Danylenko, V. M., Rudynskiy, M. Ya., Telehin, D. Ya. 1957. Novyi kamiany vik (Neolit). In: Bibikov, S. M. (ed.). *Narysy starodavnoi istorii Ukrainy RSR*. Kyiv: AN URSR, p. 36-52.
- Dergachev, V. A., Larina, O. V. 2015. *Pamiatniki kultury Krish Moldovy (s katalogom)*. Kishineu: b. i.
- Zbenovich, V. G. 1980. *Poselenie Bernashevka na Dnestre (k proiskhozhdeniiu tripolskoi kultury)*. Kyiv: Naukova dumka.
- Zbenovich, V. G. 1989. *Rannii etap tripolskoi kultury na territorii Ukrainy*. Kyiv: Naukova dumka.
- Zbenovich, V. G., Shumova, V. A. 1987. *Otchet o rabote tripolskogo otriada ekspeditsii «Dnestr II» v 1987 godu*. NA IA NANU, 1987/23.
- Zbenovich, V. G., Shumova, V. A. 1989. Tripolskaia kultura Srednego Podnestrovia v svete novykh issledovaniia. In: Berezanskaia, S. S. (ed.). *Pervobytnaia arkhelohiia: materialy i issledovaniia*. Kyiv: Naukova dumka, p. 97-106.
- Kozubovskiy, F. A. 1933. *Arkheolohichni doslidzhennia na terytorii BoHESu (1930—1932 rr.)*. Kyiv: VUAN.
- Larina, O. V. 2006. Neolitycheskaia keramika poselennia Tetereuka Noue XV (k probleme ischezoveniia kultury lineino-lentochnoi keramiki). *Revista Arheologică*, s. n., II, 1—2, p. 35-55.
- Larina, O. V., Vekher, K.-P., Dergachev, V. A., Kovalenko, S. I., Bikbaev, V. M. 1997. Novye polevyie issledovaniia pamiatnikov mezolita i neolita Moldovy. In: Dergachev, V. (ed.). *Vestigii arheologicie din Moldova*. Chişinău: s. n., p. 62-110.
- Larina, O. V., Dergachev, V. A. 2017. *Pamiatniki kultury lineino-lentochnoi keramiki Respubliki Moldova: (svod istochnikov)*. Kishineu: b. i.
- Markevich, V. I. 1964a. Materialy k karte neolitycheskikh pamiatnikov Pruto-Dnestrovia. In: Salnikov, A. G. (ed.). *Kratkie soobshcheniia Odesskogo gosudarstvennogo arkhelohicheskogo muzeia 1962 goda*. Odessa: Maiak, p. 85-92.
- Markevich, V. I. 1964b. Neolitycheskaia stoianka Soroki-Trifautskii Les I. In: Zelenchuk, V. S., Rikman, E. A., Smirnov, G. D. (eds). *Materialy i issledovaniia po arkhelologii i etnografii MSSR*. Kishinev: Kartya Moldovenyaskie, p. 91-101.
- Markevich, V. I. 1965. Issledovaniia neolita na Srednem Dnestre. *Kratkie soobshcheniia IA AN SSSR*, 105, p. 85-90.
- Markevich, V. I. 1968. *Neolit Moldavii (pamiatniki bugo-dnestrovskoi kultury)*. Avtoreferat dissertatsii kand. ist. nauk. IA AN SSSR.
- Markevich, V. I. 1973. *Pamiatniki epokhi neolita i eneolita*. Kishinev: Shtiintsa, Arkheologicheskaia karta MSSR, 2.
- Markevich, V. I. 1974. *Bugo-dnestrovskaia kultura na territorii Moldavii*. Kishinev: Shtiintsa.
- Passek, T. S. 1959. Seminar po voprosam pervobytnoi arkhelologii Moldavii, Rumynii i privilegiaushchikh raionov Ukrainy. *Sovetskaia arkhelohiia*, 1, p. 329-331.
- Passek, T. S., Chernysh, E. K. 1970. Neolit Severnogo Prichernomor'ia. In: Formozov, A. A. (ed.). *Kamennyi vek na territorii SSSR*. Moskva: Nauka, p. 117-133. Materialy i issledovaniia po arkhelologii SSSR, 166.
- Peleshchishin, N. A. 1987. Plemena kultury lineino-lentochnoi keramiki. In: Gribovich, R. T., Matskevoi, L. G., Peleshchishin, N. A., Savich, V. P., Chernysh, A. P. *Arkheolohiia Prikarpatia, Volyni i Zakarpatia (kamennyi vek)*. Kyiv: Naukova dumka, p. 99-109.
- Telehin, D. Ya. (ed.). 1966. *Arkheolohichni pamiatky Ukrainy RSR. (korotkyi spysok)*. Kyiv: Naukova dumka.
- Telehin, D. Ya. (ed.). 1971. *Arkheolohiia Ukrainy RSR*. Kyiv: Naukova dumka, I: Pervisna arkhelohiia.
- Telehin, D. Ya. 1977. Rets. na kn.: V. I. Markevich. Bugo-dnestrovskaia kultura na territorii Moldavii. *Arkheolohiia*, 23, p. 88-91.
- Telegin, D. Ya. 1985. Voprosy kulturno-khronologicheskogo chleneniia i sinkhronizatsii pamiatnikov neolita. In: Telegin, D. Ya. (ed.). *Arkheolohiia Ukrainy SSR*. Kyiv: Naukova dumka, I: Pervobytnaia arkhelohiia, p. 110-118.
- Tymoshchuk, B. O. 1969. *Pivnichna Bukovyna — zemlia slovianska*. Uzhhorod: Karpaty.
- Tymoshchuk, B. O. 1970. *Arkheolohichni pamiatky Chernivetskoj oblasti (konspekt lektsii)*. Chernivtsi: Chernivetskyi derzhavnyi universytet.
- Tovkailo, M. T. 2005. *Neolit Stepovoho Pobuzhzhia*. Kyiv: Shliakh. Kamiana doba Ukrainy, 6.
- Tovkailo, M. T. 2007. Represovana stattia P. V. Kharlampovycha 1931 roku — persha naukova pratsia z neolitu Pobuzhzhia. *Kamiana doba Ukrainy*, 10, p. 222-234.
- Chernysh, O. P. 1950. *Zvit pro robotu Dnistrianskoi ekspeditsii Lvivskoho viddilu Instytutu arkhelohii AN URSR*. NA IA NANU, 1950/4a.
- Chernysh, O. P. 1956. Doslidzhennia na Dnistri v 1950—1951 rr. *Arkheolohichni pamiatky URSR*, VI, p. 189-193.
- Chernysh, O. P. (ed.). 1981. *Arkheolohichni pamiatky Prykarpatia i Volyni kamianoho viku*. Kyiv: Naukova dumka.
- Chernysh, E. K. 1951. *Otchet za 1951 g. o rabote Tripolskogo otriada Dnestrovskoi ekspeditsii Instituta Obshchestvennykh nauk AN USSR*. NA IA NANU, 1951/22.
- Chernysh, E. K. 1996. Bugo-dnestrovskaia kultura. In: Oshibkina, S. V. (ed.). *Arkheolohiia. Neolit Severnoi Eurazii*. Moskva: Nauka, p. 19-26.
- Shumova, V. 1993. Maisternia po obrobtsti kremeniu poselennia trypil'skoi kultury bilia s. Vasylivka na Serednomu Dnistri. In: Krushelnyska, L. (ed.). *Trypil'ska kultura Ukrainy (do 100-richchia vidkryttia)*. Tezy dopovidei i povidomlen Mizhnarodnoi naukovoii konferentsii. Lviv: Instytut narodoznavstva AN Ukrainy, p. 74-76.
- Shumova, V. O. 1994. Trypil'ske poselennia Vasylivka na Serednomu Dnistri. *Arkheolohiia*, 1, p. 82-86.
- Shumova, V. O. 2001. Zhytlovi komplekсы trypil'skoho poselennia Vasylivka ta yoho mistse sered pamiatok Serednoho Podnestrovia. *Mahisterium. Arkheolohichni studii*, 6, p. 112-120.
- Comşa, E. 1978. Contribution a l'étude de la culture Criş en Moldavie (le site de Glăvăneşti Vechi). *Dacia*, n. s., XXII, p. 9-36.

Comşa, E. 1991. Așezarea de tip Criș de la Valea Lupului. *Arheologia Moldovei*, XIV, p. 5-35.

Czerniak, L., Gaskevych, D., Józwiak, B., Domaradzka, S. 2013. Neolityzacja międzyrzecza Bohu i Dniestru. Wstępne sprawozdanie z polsko-ukraińskich badań w latach 2008—2010. *Gdańskie Studia Archeologiczne*, 3, s. 91-118.

Gorelik, A., Tsybrij, A., Tsybrij, V. 2016. «Neolithisation» in the NE Sea of Azov Region: One Step Forward, Two Steps Back? *Documenta Praehistorica*, XLIII, p. 139-160.

Larina, O. V. 1994. Neoliticul pe teritoriul Republicii Moldova. *Thraco-Dacica*, XV, 1—2, p. 51-68.

Larina, O. 2010. Începuturile economiei productive. Neoliticul. Orânduirea gentilico-tribală. In: Dergaciov, V. (ed.). *Istoria Moldovei: Epoca preistorică și antică (până în sec. V)*. Chișinău: s. n., p. 177-218.

Petrescu-Dîmbovița, M. 1957. Sondajul stratigrafic de la Perieni. *Materiale Cercetări Arheologice*, 3, p. 65-82.

Popușoi, E. 2005. *Trestiana. Monografie arheologică*. Bârlad: Sfera.

Reingruber, A. 2016. A Network of the Steppe and Forest Steppe along the Prut and Lower Danube Rivers during the 6th Millennium BC. *Documenta Praehistorica*, XLIII, p. 167-181.

Ursulescu, N. 1984. *Evoluția culturii Starcevo-Criș pe teritoriul Moldovei*. Suceava: Muzeul Județean Suceava.

Wechler, K.-P., Dergacev, V., Larina, O. 1998. Neue Forschungen zum Neolithikum Osteuropas. Ergebnisse der moldavisch-deutschen Geländearbeiten 1995 und 1997. *Prähistorische Zeitschrift*, 73 (2), S. 151-166.

D. L. Gaskevych

MATERIALS OF THE BUH-DNISTER NEOLITHIC CULTURE FROM THE DNISTER RIVER VALLEY WITHIN UKRAINE

A review of the available records on the Early Neolithic in the Dnister River basin leads one to conclude that referring the finds from several sites situated at the territory of the Chernivtsi region of Ukraine to the Buh-Dnister Culture (BDC) is disputable. Information about some of them is absent in publications. Published data about the others is fragmentary. In such a situation major attention has to be paid to the sources

of primary information — field documentation and collections of finds.

Careful examination of materials from the Middle Dnister area sites, stored at the Institute of Archaeology, NASU, has confirmed that a few potsherds from the Trypillia B I settlement of Vasylivka and the multilayered site of HES-15 belong to the BDC. Drawings of these potteries have been published in the article for the first time. Today, they should be considered as the westernmost confirmed evidence of the BDC. The flint artefacts found close to the pottery typologically can be attributed to either the Neolithic and Chalcolithic or to the both periods. Such position of BDC and Trypillian finds at one depth is well established in some other sites of the Dnister River area. For example, it was testified by the author's excavation at the well known Buh-Dnister settlement of Tsekynivka I in 2010.

Belonging of the site of Hordivtsi to the BDC can be neither proved, nor disproved on the basis of materials available in Kyiv. Among surface finds collected there by the author in 2005 and 2009, there is only one diagnostic potsherd of evident Neolithic age. It is a bottom of the vessel more typical for wares of the local variant of the Criș culture or Prut-Danube network, after Agathe Reingruber, and less common for both Buh-Dnister and the early Trypillian pottery. Consequently, a cultural attribution of Hordivtsi and a few other Neolithic sites located near the Dnister River to the west of HES-15 requires a study of finds discovered there in the 1950s and stored at the I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies, NAS of Ukraine in Lviv, as well as running a new field research.

Keywords: Neolithic, Buh-Dnister culture, sites, flint artefacts, pottery.

Одержано 17.10.2017

ГАСКЕВИЧ Дмитро Леонідович, кандидат історичних наук, науковий співробітник, Інститут археології НАН України, пр. Героїв Сталінграда 12, Київ, 04210, Україна, *gaskevych@i.ua*.

GASKEVYCH Dmytro, PhD, Research Associate, the Institute of Archaeology, the National Academy of Sciences of Ukraine, Heroiv Stalinhrada ave. 12, Kyiv, 04210, Ukraine, *gaskevych@i.ua*.